

УДК 342.22(477)

**ЛЮСТРАЦІЯ ПО-УКРАЇНСЬКИ
В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ
UKRAINIAN LUSTRATION IN THE CONTEXT
OF EUROPEAN EXPERIENCE**

Шляхтун П. П.,

доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри політичних наук, Київський
національний університет ім. Тараса Шевченка
(Київ, Україна), e-mail: polit-nauk@ukr.net,
ORCID ID: 0000-0002-7420-7325

Малкіна Г. М.,

доктор політичних наук, доцент, професор
кафедри політичних наук, Київський
національний університет ім. Тараса Шевченка
(Київ, Україна), e-mail: anna-malkina@ukr.net,
ORCID ID: 0000-0002-2307-4702

Shliakhtun P. P.,

doctor of philosophy, professor, head of political
sciences department, Taras Shevchenko National
University of Kyiv (Kyiv, Ukraine), e-mail: polit-nauk@
ukr.net, ORCID ID: 0000-0002-7420-7325

Malkina G. M.,

doctor of political sciences, associate professor,
professor of political science department, Taras
Shevchenko National University of Kyiv (Kyiv, Ukraine),
e-mail: anna-malkina@ukr.net, ORCID ID:
0000-0002-2307-4702

Люстрація в Україні аналізується у порівнянні з аналогічними процесами в інших пострадянських та постсоціалістичних країнах, на предмет відповідності міжнародно-правовим актам з питань люстрації та з підведенням попередніх підсумків її проведення відповідно до задекларованих цілей.

Ключові слова: люстрація, очищення влади, політичний режим, корупція.

Lustration in Ukraine is analysed in comparing with the analogical processes in other post-soviet and post-socialist countries for the purpose to check accordance to international legal acts concerning lustration. Authors analysed the previous results of its lead through in accordance with the declared aims.

Keywords: lustration, cleaning of power, political regime, corruption.

З часу прийняття Закону України «Про очищення влади» від 16 вересня 2014 року №1682-VII [5], який набрав чинності 16 жовтня 2014 року і відомий ще як «Закон про люстрацію», минуло чотири з половиною роки. За цей час у працях українських науковців досить докладно проаналізовано різні аспекти люстрації в Україні, підведено попередні підсумки її проведення. Вітчизняними науковцями люстрація розглянута, зокрема, як спосіб оновлення державної влади (Ю. Задорожний), засіб демократизації політичної системи України (Я. Турчин), легітимації нового політичного режиму (С. Бондаренко, А. Зайченко, Т. Нагорняк та ін.), запобігання корупції (М. Кутєпов, С. Левицький), елемент публічного контролю (В. Кравчук), форма політичної (Г. Малкіна) і конституційно-правової (В. Книш) відповідальності, під кутом зору відповідності її правам людини (Е. Шишкіна). Зарубіжний дослідник Р. Давид проаналізував люстрацію в Україні під кутом зору її відповідності

«європейським стандартам» в контексті концепції «демократії, спроможної себе захистити». У даній статті люстрація в Україні аналізується у порівнянні з аналогічними процесами в інших пострадянських та постсоціалістичних країнах, на предмет відповідності міжнародно-правовим актам з питань люстрації та з підведенням попередніх підсумків її проведення.

В сучасній правовій науці під **люстрацією** (від лат. *lustratio* – очищення через жертвоприношення) розуміється особлива процедура перевірки осіб, які обіймають відповідальні державні посади, а також претендентів на такі посади на предмет їх співробітництва в минулому з недемократичним політичним режимом з метою недопущення їх до відповідальних державних посад за нового демократичного режиму. Найбільшого поширення люстрація набула в постсоціалістичних країнах Східної Європи і в республіках колишнього СРСР, що стали незалежними державами. В Албанії, Естонії, Латвії, Литві, Польщі, Румунії, Словаччині, Угорщині, Чехії та інших країнах люстрація проводилась з метою унеможливлення перебування на відповідальних державних посадах колишніх функціонерів комуністичного (тоталітарного) режиму.

Люстрація в постсоціалістичних країнах проводилась особливими органами на основі спеціальних законів про люстрацію, прийнятих переважно в 1990–1993 роках. Закони про люстрацію різняться між собою за колом осіб та організацій, попередня служба в яких має наслідком обмеження політичних прав, передусім права на посаду на державній службі, за обсягом та строками такого обмеження. Посадові особи або кандидати на посаду перевіряються на предмет їх належності в минулому до керівництва комуністичних партій, правоохоронних органів або співробітництва з такими органами. На депутатів парламенту та інших представницьких установ і кандидатів у депутати люстраційні заходи, як правило, не поширюються.

Розрізняють два основні підходи у проведенні люстрації. В одних країнах люстрація розглядалась як покарання винуватих – тих, хто в минулому обіймав керівні посади в апараті комуністичних партій, служб державної безпеки або таємно співробітничав з такими службами – їх звільняли із займаних посад і забороняли обіймати такі посади упродовж певного строку у подальшому. В інших країнах люстрація передбачала розкриття відомостей про певні дії посадових осіб, які засуджувались. У разі, якщо здійснювана спеціальними органами перевірка встановлювала факти належності посадової особи в минулому до керівництва комуністичної партії або служб безпеки, таємного співробітництва з такими службами, особі надавалась можливість вибору між добровільним звільненням з посади зі збереженням у таємниці встановлених фактів і примусовим звільненням з посади з оприлюдненням таких фактів. За будь-яких умов люстрація не передбачає притягнення визнаних

винуватими осіб до кримінальної відповідальності. Прикладами застосування таких підходів можуть бути Чехія і Польща.

Досить радикальний закон про люстрацію в Чехословаччині (з 1 січня 1993 року дві різні держави – Чеська Республіка і Словацька Республіка) був прийнятий у жовтні 1991 року. У відповідності до закону упродовж дев'яти років його дії в Чехії колишні партійні функціонери, офіцери колишньої комуністичної таємної поліції та їх негласні співробітники були повністю виведені з верхніх щаблів громадянських служб, судової системи, органів прокуратури, нової служби безпеки, директорського складу державних підприємств, управлінських апаратів Центрального банку, залізниці, їм було заборонено обіймати полковницькі і генеральські посади в армії. Люстрація не поширювалась на кандидатів у депутати і депутатів парламенту, а також міністрів колишнього комуністичного уряду. Під час проведення люстрації протягом 1991–2000 років був опублікований список із 140 тисяч осіб, які упродовж 1948–1989 років співпрацювали з комуністичним режимом. Для них на п'ять років встановлювались обмеження щодо перебування на посадах в органах державної влади.

У Польщі до 1993 року до Сейму було внесено шість різних законопроектів про люстрацію. Закон про люстрацію вдалося прийняти тільки на восьмому році демократичної трансформації 1997 року. Його головною метою було розкриття інформації про таємних співробітників і посібників комуністичного режиму. На виборах виборці самі повинні були вирішувати, чи варто голосувати за таких осіб. Тепер у країні діє положення, що ніхто не може бути позбавлений права претендувати на будь-які посади в органах державного управління або в законодавчому органі, проте всі вони повинні скласти люстраційну заяву про співробітництво з попередніми органами безпеки. У разі подання недостовірних відомостей про своє минуле будь-яка посадова особа може бути відсторонена від виконання посадових обов'язків Люстраційним судом [8].

В Угорщині 1990 року для проведення люстрації була створена так звана «Історична комісія», завданням якої стало виявлення та недопущення у владні органи осіб, причетних до придушення антикомуністичного виступу 1956 року. Членів цієї комісії призначав міністр юстиції.

В Албанії 1995 року був прийнятий закон про верифікацію морального обліку посадових осіб, який передбачав спеціальну адміністративну процедуру щодо виявлення зв'язків із попереднім режимом. У Болгарії подібний закон як закон про декомунізацію науки і освіти, прийнятий 1992 року, так і не отримав практичного застосування через ухвалення парламентом закону про заборону розголошення досє таємної поліції. У Росії двічі – у 1992 і 1997 роках – робилися спроби прийняти закон про люстрацію, проте вони не знаходили підтримки в Державній Думі. У Грузії люстрація почалася 2004 року, проте невдовзі була згорнута [12].

У більшості країн попри неоднозначні спроби проведення люстрації вона здійснювалась непослідовно і так і не стала ефективним засобом «очищення влади». Справа в тому, що в різних країнах і в різних політичних колах ставлення до люстрації неоднозначне. У демократичних колах поширене негативне ставлення до люстрації. Вона сприймається як позасудова процедура, яка суперечить основоположним принципам правової держави: презумпції невинуватості, незворотності дії законів, індивідуального характеру юридичної відповідальності. Адже особи ставиться у вину саме перебування на тій чи тій посаді у партійному чи державному апараті, особливо у правоохоронних органах, незалежно від конкретного змісту її діяльності. Причому винуватість встановлюється прийнятим після такої діяльності законом і винуватими заздалегідь оголошуються не окремі, а всі такі посадові особи. У постсоціалістичних країнах люстрація вважається виправданою з огляду на необхідність захисту молоді демократії від загроз з боку функціонерів і прихильників минулого тоталітарного режиму.

Парламентська асамблея Ради Європи (ПАРЄ) 27 червня 1996 року ухвалила Резолюцію 1096 (1996) «Про заходи щодо ліквідації спадщини колишніх комуністичних тоталітарних систем», в якій сформульовано основні положення та принципи щодо люстрації [10]. У доповіді, яка додається до Резолюції, містяться «Керівні принципи щодо відповідності люстраційних законів та подібних адміністративних заходів вимогам держави, що базується на принципі верховенства права».

За своєю юридичною природою резолюції ПАРЄ, як і інших органів міжнародних організацій, є констатуючими і рекомендаційними, а не зобов'язальними документами. Це означає, що Україна не обов'язково має дотримуватися всіх положень Резолюції 1096 і водночас повинна на них орієнтуватися як держава-член Ради Європи.

Докладно аналізувати відповідність Закону України «Про очищення влади» положенням Резолюції 1096 вже немає потреби, оскільки з часу його прийняття пройшло майже п'ять років і процеси люстрації в Україні добігають до завершення. В аспекті проблематики даної статті звернемо увагу на найбільш важливі особливості люстрації по-українськи.

По-перше, люстрація в Україні, як і в інших країнах, передбачає заборону окремим фізичним особам обіймати певні посади в органах державної влади та органах місцевого самоврядування, але на відміну від інших європейських країн в Україні люстрація розпочалася не одразу і не невдовзі після краху комуністичного тоталітарного режиму, а на 24-му році посткомуністичних трансформацій, причому політичні сили, які прийшли до влади в результаті Революції гідності (листопад 2013 року – лютий 2014 року) застосували її не стільки щодо функціонерів колишнього комуністичного режиму, більшість із яких вже не обіймали яких-небудь керівних посад або взагалі відійшли у потойбічний

світ, скільки щодо своїх політичних суперників – посадовців попереднього «режиму Януковича». Згідно із Законом України «Про очищення влади» «Очищення влади (люстрація) здійснюється з метою недопущення до участі в управлінні державними справами осіб, які своїми рішеннями, діями чи бездіяльністю здійснювали заходи (та/або сприяли їх здійсненню), спрямовані на узурпацію влади Президентом України Віктором Януковичем, підбив основ національної безпеки і оборони України або протиправне порушення прав і свобод людини...» (ч.2 ст.1).

В Резолюції 1096, як це вже видно з її назви, йдеться про заходи щодо ліквідації спадщини саме колишніх комуністичних тоталітарних систем. «Керівні принципи для забезпечення відповідності законів про люстрацію і подібних адміністративних заходів вимогам держави, заснованої на верховенстві права» передбачають, що «люстрація може застосовуватись виключно до дій, трудової діяльності або членства в організаціях, що мали місце з 1 січня 1980 року і до повалення комуністичної диктатури» (п.12) [6, с. 167].

У Резолюції 1096 зазначається, що «Демократична держава, заснована на верховенстві права, має у своєму розпорядженні достатньо засобів для служіння справі правосуддя і покарання винних, однак вона не може й не повинна піддаватися бажанню помститися замість того, щоб домагатися правосуддя» (п.4).

По–друге, особливістю люстрації в Україні є те, що на прийняття Закону України «Про очищення влади» і люстраційні заходи значний вплив справила анексія Росією Криму та її агресія на Донбасі, що зумовило необхідність застосування люстраційних заходів також щодо осіб, які своїми діями чи бездіяльністю так чи інакше сприяли агресії. Закон України «Про очищення влади» встановив, що «Заборона, передбачена частиною четвертою статті 1 цього Закону (заборона обіймати посади протягом п'яти років з дня набрання чинності відповідним рішенням суду. – Авт.) застосовується до посадових та службових осіб органів державної влади та органів місцевого самоврядування, в тому числі суддів, співробітників органів внутрішніх справ, прокуратури та інших правоохоронних органів, стосовно яких встановлено рішенням суду, яке набрало законної сили, що вони:

1) співпрацювали із спецслужбами інших держав як таємні інформатори в оперативному отриманні інформації; 2) своїми рішеннями, діями чи бездіяльністю здійснювали заходи (та/або сприяли їх здійсненню), спрямовані на підбив основ національної безпеки, оборони чи територіальної цілісності України; 3) закликали публічно до порушення територіальної цілісності та суверенітету України...» (ч.7 ст.3).

Аналізуючи люстрацію в Україні під кутом зору її відповідності «європейським стандартам», експерт з питань люстрації від Агентства Сполучених Штатів Америки з міжнародного розвитку (USAID) Р. Давид дійшов висновку, що «Значення і цілі закону України про очищення

влади (люстрацію) відмінні від значення та цілей інших законів про люстрацію, які затверджувалися у країнах Центральної та Східної Європи. В той час, як інші закони про люстрацію стосувалися спадщин тоталітарних режимів, то люстрація в Україні спрямована на запобігання загрози, яка з'явилася, існує і ставить під сумнів саме виживання країни. Ситуація в Україні, територію якої нещодавно анексували і в інших частинах якої зараз ведеться війна, відрізняється від ситуації в інших країнах Ради Європи» [3].

По–третє, від початку її проведення люстрація в Україні спрацювала як засіб реалізації політичної відповідальності функціонерів попереднього політичного режиму («режиму Януковича») і легітимації нового політичного режиму. Проте з часом в обох відношеннях вона стала втрачати свою ефективність. Через недосконалість механізмів люстрації, наявність лазівок для уникнення посадовими і службовими особами відповідальності (участь в Антитерористичній операції, право Президента України звільняти окремі категорії осіб від відповідальності в порядку люстрації, можливість оскаржувати застосування люстраційних заходів у суді, корпоративна солідарність) люстрація охопила значно менше коло осіб, ніж передбачалося.

Першопочатково передбачалося, що люстрації підлягатимуть близько п'яти тисяч осіб. Через два роки від початку люстрації директор Департаменту з питань люстрації Міністерства юстиції України Т. Козаченко повідомила: «Щодо усунення посадовців, які займали керівні посади, визначені законом, або були причетні до тоталітарних режимів, люстрація спрацювала на 98 відсотків. Ці особи більше не обіймають державних посад і, відповідно, не причетні до державного управління». За її словами, досі не люстровано 934 особи, які підпадають під критерії люстрації, бо через суди вони оскаржують рішення про своє звільнення [2]. Більш точні дані щодо люстрованих осіб містить «Єдиний державний реєстр осіб, щодо яких застосовано положення Закону України «Про очищення влади»» [4]. Станом на середину березня 2019 року в реєстрі рахувалися 923 особи, тоді як станом на 25 лютого 2018 року в ньому вже містилися прізвища 922 осіб [1]. Це означає, що в Україні люстрація фактично припинилася.

По–четверте, одним із основних завдань люстрації в Україні, не характерним такою мірою для інших європейських країн, було подолання корупції, яка тотально вразила «режим Януковича». Згідно із Законом України «Про очищення влади» «Заборона, передбачена частиною третьою статті 1 цього Закону (заборона обіймати посади протягом десяти років. – Авт.), застосовується до осіб, перевірка стосовно яких встановила недостовірність відомостей щодо наявності майна (майнових прав), зазначених у поданих ними за попередній рік деклараціях про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру, складених за формою, що встановлена Законом України «Про засади запобігання і

протидії корупції», та/або невідповідність вартості майна (майнових прав), вказаного (вказаних) в їх деклараціях, набутого (набутих) за час перебування на посадах, визначених пунктами 1–10 частини першої статті 2 цього Закону, доходам, отриманим із законних джерел» (ч.8 ст.3).

Стаття 368² (Незаконне збагачення) Кримінального кодексу України передбачає кримінальне покарання у разі «Набуття особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування у власність активів у значному розмірі, законність підстав набуття яких не підтверджено доказами, а так само передача нею таких активів будь-якій іншій особі» [7].

З цими законодавчими положеннями пов'язувались великі сподівання щодо подолання корупції та притягнення до кримінальної відповідальності посадових осіб і депутатів за незаконне збагачення. Голова Комітету Верховної Ради України з питань запобігання та протидії корупції (до грудня 2017 року) Є. Соболєв навіть стверджував: «Коли людей, які не зможуть пояснити походження свого майна, не буде в судовій системі, прокуратурі, в держадміністраціях, в політиці, тоді можна буде сказати, що люстрація вдалася повністю» [2].

Правоохоронні органи за статтею 368² (Незаконне збагачення) відкрили десятки кримінальних проваджень, частина відповідних справ вже була передана до суду. Проте Конституційний Суд України своїм рішенням від 26 лютого 2019 року визнав статтю 368² (Незаконне збагачення) Кримінального кодексу України такою, що не відповідає Конституції України (є неконституційною) і втрачає чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України цього рішення [11]. Відповідно до цього рішення Конституційного Суду України розслідування і судовий розгляд справ щодо незаконного збагачення припиняються без можливості їх поновлення. Багато українських правників вважають, що в Україні у зв'язку з цим рішенням Конституційного Суду України можна поставити крапку не тільки на люстрації, а й на сподіваннях подолати корупцію.

По-п'яте, щодо Закону України «Про очищення влади» отримано висновок Європейської комісії «За демократію через право» (Венеціанської комісії) [9]. Як і всі такого роду документи Венеціанської комісії, висновок містить докладний аналіз закону під кутом зору верховенства права і водночас виважені його оцінки та рекомендації. Експерти Венеціанської комісії, ґрунтуючись на Резолюції 1096 (1996) «Про заходи щодо ліквідації спадщини колишніх комуністичних тоталітарних систем» ПАРЕ та «Керівних принципах щодо відповідності люстраційних законів та подібних адміністративних заходів вимогам держави, що базується на принципі верховенства права», висловили багато зауважень щодо Закону України «Про очищення влади» і сформулювали низку рекомендацій щодо його удосконалення, не ставлячи під сумнів легітимність самого закону,

виходячи з того, що «Захист нового демократичного режиму від еліт попереднього недемократичного режиму та боротьба з корупцією є цінними й законними політичними цілями» (п.111).

В контексті проблематики даної статті звернемо увагу на такі висновки Венеціанської комісії:

«Тоді як тоталітарний недемократичний характер режиму, що існував у Радянському Союзі до 1991 року, не викликає сумнівів, необхідність використання люстраційних заходів щодо представників цього режиму майже через 25 років після його падіння здається спірним» (п.70);

«застосування люстраційних заходів за діяння, вчинені після припинення тоталітарного режиму, може бути виправдане тільки з врахуванням виняткових історичних та політичних умов. Передусім українська влада повинна оцінити, чи існували в країні такі виняткові умови під час та після падіння режиму Януковича. Однак, надаючи таку оцінку та вживаючи заходи, Україна повинна дотримуватися прав людини та європейських стандартів верховенства права і демократії; у кінці кінців це контролюватимуть європейські інституції» (п.71).

Попри ці та інші висновки і рекомендації Венеціанської комісії, нова українська влада так і не внесла відповідних змін до Закону України «Про очищення влади», поширюючи його дію на своїх політичних суперників.

По-шосте, упродовж листопада 2014 року – березня 2015 року до Конституційного Суду України надійшло три звернення (два від Верховного Суду України та одне від 47 народних депутатів України з пропозицією розглянути питання про відповідність Конституції України (конституційність) окремих норм Закону України «Про очищення влади») та надати офіційне тлумачення деяких положень цього закону. Конституційний Суд України об'єднав провадження по трьох зверненнях в одне конституційне провадження. 16 квітня 2015 року суд відкрив пленарне засідання з розгляду цієї справи у формі усного слухання. Розгляд було продовжено 22 жовтня 2015 року, проте через тиск на Конституційний Суд з боку окремих народних депутатів та урядовців України і досі не завершено. У цьому полягає ще одна особливість люстрації в Україні, оскільки в інших європейських країнах конституційний суди мали змогу таке питання розглянути, а в Болгарії та Румунії процеси люстрації фактично були заблоковані рішеннями їхніх конституційних судів [12].

Таким чином, основними особливостями люстрації в Україні є запровадження її не одразу і не невдовзі, а майже через чверть віку після краху комуністичного режиму і застосування передусім щодо політичних суперників (посадових і службових осіб «режиму Януковича»), а не функціонерів колишнього комуністичного режиму. Такі особливості люстрації в Україні пов'язані з Революцією гідності та необхідністю захисту суверенітету і територіальної цілісності України, яка стала об'єктом агресії з боку Росії. Попри радикальність Закону України «Про очищення

влади» та активні люстраційні заходи, досягти задекларованих ним основних цілей – очищення влади від функціонерів попереднього режиму, а особливо – подолання корупції – поки що досягти не вдалося. Закон України «Про очищення влади» потребує подальшого вдосконалення під кутом зору відповідності принципу верховенства права і «європейським стандартам» та перевірки Конституційним судом України на відповідність Конституції України.

Список використаних джерел

1. Бондаренко, СВ. 'Люстрація в Україні як засіб легітимізації нового політичного режиму', С. В. Бондаренко, А. І. Зайченко, Т. Л. Нагорняк, Ю. В. Пачос, М. А. Польовий. URL: <http://jpl.donnu.edu.ua/article/view/5946/5974> (дата звернення: 01.04.2019).
2. Гришко, Л. 'Люстрація в Україні спрацювала, але не для всіх', *Deutsche Welle*, 26.10.2016 / <https://www.dw.com/uk/люстрація-в-україні-спрацювала-але-не-для-всіх/a-36163116> (дата звернення: 9.04.2019).
3. Давид, Р. 'Люстрація в Україні та європейські стандарти: формування демократії, спроможної себе захистити', URL: http://www.fair.org.ua/content/library_doc/FAIR_Report_Roman_David_Lust_and_Democ_2015_UKR.pdf (дата звернення: 9.04.2019).
4. 'Єдиний державний реєстр осіб, щодо яких застосовано положення Закону України «Про очищення влади»', *Міністерство Юстиції України. Офіційний сайт*. URL: <https://lustration.minjust.gov.ua/register> (дата звернення: 10.03.2019).
5. 'Закон України «Про очищення влади» від 16 вересня 2014 року №1682-VII', *Верховна рада України. Офіційний сайт*. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1682-18> (дата звернення: 5.03.2019).
6. Захаров, СЮ., 2013. 'Засудження злочинів комуністичного режиму ССРСР', Харків: *Права людини*, 320 с.
7. 'Кримінальний кодекс України', *Верховна рада України, Офіційний сайт*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 10.03.2019).
8. Міненкова, Н., 2014. 'Люстрація в Польщі та Чехії: розбіжність типів, чинників та наслідків', *Studia Politologica Ucraino-Polona*, Житомир-Київ-Краків: *ФОП Євенок О. О.*, Вип.4. с.153-157.
9. 'Остаточний висновок щодо Закону України «Про очищення влади» (Закону «Про люстрацію»)'. Схвалено Венеціанською комісією на її 103-му пленарному засіданні (м. Венеція, 19-20 червня 2015 року), *Верховний суд України. Офіційний сайт*. URL: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu.nsf/\(documents\)/229B826C8AC787DEC2257D870004987C3](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu.nsf/(documents)/229B826C8AC787DEC2257D870004987C3) (дата звернення: 26.02.2019).
10. 'Резолюція 1096 (1996) «Про заходи щодо ліквідації спадщини колишніх комуністичних тоталітарних систем»'. *Парламентська асамблея Ради Європи, Верховний суд України. Офіційний сайт*. URL: [http://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/9CCC052FF67F623FC2257D9E0041D022?OpenDocument&Highlight=0,%EF%F0%EE](http://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/9CCC052FF67F623FC2257D9E0041D022?OpenDocument&Highlight=0,%EF%F0%EE) (дата звернення: 16.03.2019).
11. 'Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 59 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) статті 368² Кримінального кодексу України від 26 лютого 2019 року №1-р/2019', *Конституційний суд України. Офіційний сайт*. URL: <http://www.ccu.gov.ua/docs/2627> (дата звернення: 9.04.2019).
12. Шишкіна, ЕВ. 'Люстрація і права людини'. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/12558/Shyshkina_Liustratsiia_i_prava.pdf. – с.21-27. (дата звернення: 29.03.2019)

References

1. Bondarenko, SV. 'Liustratsiia v Ukraini yak zasib lehitimatsii novoho politychnoho rezhymu (Lustration in Ukraine as a mean of legitimation of new political regime)', S. V. Bondarenko,

A. I. Zaichenko, T. L. Nahorniak, Yu. V. Pachos, M. A. Polovyi. URL: <http://jpl.donnu.edu.ua/article/view/5946/5974> (data zvernennia: 01.04.2019).

2. Hryshko, L. 'Liustratsiia v Ukraini spratsiuvala, ale ne dlia vsikh (Lustration in Ukraine but not for everybody)', *Deutsche Welle*, 26.10.2016 / <https://www.dw.com/uk/люстрація-в-україні-спрацювала-але-не-для-всіх/a-36163116> (data zvernennia: 9.04.2019).

3. Davyd, R. 'Liustratsiia v Ukraini ta yevropeyski standarty: formuvannia demokratiï, spromozhnoi sebe zakhystyty (Lustration in Ukraine and European standards: building democracy capable of defending itself)'. URL: http://www.fair.org.ua/content/library_doc/FAIR_Report_Roman_David_Lust_and_Democ_2015_UKR.pdf (data zvernennia: 9.04.2019).

4. 'Yedynyi derzhavnyi reiestr osob, shchodo yakykh zastosovano polozhennia Zakonu Ukrainy «Pro ochyshchennia vlyady» (Uniform State Register of Persons to whom the provisions of the Law of Ukraine «On the Purification of Power» have been applied)', *Ministerstvo Yustytzii Ukrainy. Ofitsiynyi sait*. URL: <https://lustration.minjust.gov.ua/register> (data zvernennia: 10.03.2019).

5. 'Zakon Ukrainy «Pro ochyshchennia vlyady» vid 16 veresnia 2014 roku №1682-VII (Law of Ukraine «On purification of power» dated September 16, 2014, №1682-VII)', *Verkhovna rada Ukrainy. Ofitsiynyi sait*. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1682-18> (data zvernennia: 5.03.2019)

6. Zakharov, YeYu., 2013. 'Zasudzhennia zlochyniv komunistychnoho rezhymu SSSR (Conviction of crimes of the communist regime of the USSR)', Kharkiv: *Prava liudyny*, 320 s.

7. 'Kryminalnyi kodeks Ukrainy (Criminal codex of Ukraine)', *Verkhovna rada Ukrainy. Ofitsiynyi sait*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (data zvernennia: 10.03.2019).

8. Miienkova, N., 2014. 'Liustratsiia v Polshchi ta Chekhii: rozbizhnist typiv, chynnykiv ta naslidkiv (Lustration in Poland and Czech Republic: differences of types, factors and effects)', *Studia Politologica Ucraino-Polona*, Zhytomyr-Kyiv-Krakiv: *FOP Yevenok O. O.*, Vyp.4, s.153-157.

9. 'Ostatochnyi vysnovok shchodo Zakonu Ukrainy «Pro ochyshchennia vlyady» (Zakonu «Pro liustratsiuiu») (Final Conclusion on the Law of Ukraine «On the Purge of Power» (the Law «On Lustration»))'. Skhvaleno Venetsianskoïu komisieiï na yïi 103-mu plenarnomu zasidanni (m. Venetsiia, 19-20 chervnia 2015 roku), *Verkhovnyi sud Ukrainy. Ofitsiynyi sait*. URL: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu.nsf/\(documents\)/229B826C8AC787DEC2257D870004987C3](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu.nsf/(documents)/229B826C8AC787DEC2257D870004987C3) (data zvernennia: 26.02.2019).

10. 'Rezoliutsiia 1096 (1996) «Pro zakhody shchodo likvidatsii spadshchyny kolyshnykh komunistychnykh totalitarnykh system» (Resolution 1096 (1996) «On Measures to Eliminate the Legacy of the Former Communist Totalitarian Systems»)', *Parlamentska asambleia Rady Yevropy, Verkhovnyi sud Ukrainy. Ofitsiynyi sait*. URL: [http://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/9CC052FF67F623FC2257D9E0041D022?OpenDocument&Highlight=0,%EF%F0%EE](http://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/9CC052FF67F623FC2257D9E0041D022?OpenDocument&Highlight=0,%EF%F0%EE) (data zvernennia: 16.03.2019).

11. 'Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy u spravi za konstytutsiinym podanniam 59 narodnykh deputativ Ukrainy shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy (konstytutsiinosti) statti 368² Kryminalnoho kodeksu Ukrainy vid 26 liutoho 2019 roku №1-r/2019 (The decision of the Constitutional Court of Ukraine in the case of the constitutional petition of 59 people's deputies of Ukraine regarding the compliance of the Constitution of Ukraine (constitutionality) with Article 368² of the Criminal Code of Ukraine of February 26, 2019, №1-r/2019)', *Konstytutsiynyi sud Ukrainy. Ofitsiynyi sait*. URL: <http://www.ccu.gov.ua/docs/2627> (data zvernennia: 9.04.2019).

12. Shyshkina, EV. 'Liustratsiia i prava liudyny (Lustration and human rights)'. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/12558/Shyshkina_Liustratsiia_i_prava.pdf. – с.21-27 (data zvernennia 29.03.2019)

* * *